ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎ
ՆՈՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ

ԵՍ ԵՎ ԻՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

5-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

Ուսումնական նյութեր աշակերտների համար

Կազմող՝ Օֆելյա Ասատրյան

2021

Թեմա 2

Հայերի (իմ) ծագումնաբանությունը. Հայկական լեռնաշխարհի բնակիչների կյանքը, կենցաղն ու ավանդապատումները:

Դաս 1

Հայկական լեռնաշխարհի բնակիչների ավանդական զբաղմունքը: Առօրյա կյանքն ու կենցաղը, նյութական և հոգևոր մշակույթի բաղադրիչները:

Հայ ժողովրդի, նրա մշակույթի մասին խոսելիս հաճախ լսում ենք. հայ մշակույթը գալիս է դարերի խորքից, կամ՝ մենք՝ հայերս, ունենք հարուստ մշակույթ: Իսկ ի՞նչ է մշակույթը: Այս հարցին պատասխանելու համար եկեք հիշենք, թե ինչ զգացողություն ենք ունենում, երբ հանկարծ մեր ձեռքն է ընկնում որևէ հին լուսանկար: Եթե դա մեկնումեկիս փոքր տարիքի լուսանկարն է, բնականաբար հետաքրքրությամբ նայում ենք: Նույնքան հետաքրքրական են նաև մեր ծնողների, պապիկների ու տատիկների լուսանկարները: Բայց ի՞նչն է մեզ գրավում, երբ նայում ենք բոլորովին անծանոթ, ասենք՝ հարյուր տարի առաջ ապրած մարդկանց նկարները: Մեզ

դա հետաքրքրում է, որովհետև արտացոլում է անցյալի մարդկանց սանրվածքը, հագուստը և այլն: Մենք կարծես փորձում ենք հասկանալ այդ մարդկանց, իմանալ նրանց մասին: Նույն կերպ մեզ հետաքրքրում են անցյալում ստեղծված այլ իրեր, նյութական (կամուրջ, տուն, կավե կճուճ, հագուստ և այլն) և հոգևոր (գիրք, նկար, երգ, քանդակ և այլն) արժեքները: Այդպիսի զգացողություն մենք ունենում ենք հատկապես թանգարաններում: Այնտեղ պահվող յուրաքանչյուր իր մշակութային արժեք է: Բայց միշտ չէ, որ մշակութային արժեքները պահվում են թանգարաններում: Օրինակ՝ այդպիսի արժեքներ են երգը, երաժշտությունը, բանահյուսությունը, գրականությունը: Դրանք ժողովրդի հոգևոր արժեքներն են, որոնք ստեղծվում են տարբեր ժամանակներում, տարբեր սերունդների կողմից և մի տեսակ կապող օղակ են տարբեր ժամանակներում ապրած մարդկանց միջև: Օրինակ՝ մեզ բոլորիս էլ հետաքրքրում է, թե ինչ երգեր են երգել, ինչ գրքեր են կարդացել, ինչ զարդեր և հագուստներ են կրել անցյալ ժամանակներում: Այստեղ կարելի է մեծ ուշադրության արժանացնել հայկական ազգային տարազին: Հայկական տարազի մեջ գերակշռում են Երկրի չորս տարրերի՝ հողի, ջրի, օդի և կրակի գույները, որոնք 14-րդ դարի հայ փիլիսոփա Գրիգոր Տաթևացու վկայությամբ, արտահայտում են հողի սևությունը, ջրի սպիտակությունը, օդի կարմիրը և հրո դեղինը: Ծիրանին խորհրդանշում է խոհեմություն և ողջախոհություն, կարմիրը՝ արիություն և մարտիրոսություն, կապույտը՝ երկնավոր արդարություն, սպիտակը՝ մաքրություն:

Տարազը իր մեջ կրել է է տեղեկատվություն կրողի մասին: Գորգագործությունը, կավագործությունը, դարբնությունը, մանածագործությունն ու մետաղագործությունը ևս եղել են հայ ժողովրդի կենցաղի և մշակույթի կարևոր մասը:

Այդ բոլոր արժեքները ստեղծվել են, որպեսզի բանաստեղծության, երգի կամ քանդակի լեզվով իրենց ժամանակակիցներին հաղորդեն մտքեր, տեսակետներ, գաղափարներ, որոնք այսօր էլ չեն կորցրել իրենց նշանակությունը: Օրինակ՝ դարեր առաջ ստեղծված հայ բանաստեղծների տաղերը, որոնք պատմում են սիրո, հայրենիքի, ազնվության մասին, այսօր էլ թարմ են, հետաքրքրական: Եվ դեռ երկար ժամանակ կպահպանվեն որպես այդպիսիք: Իսկական մշակութային արժեքները երբեք չեն հնանում:

Հայկական խոհանոց

Հայկական ազգային խոհանոցը եզակի է իր ուտեստներով և համեղ աղանդերով: Յուրաքանչյուր հայկական ազգային ուտեստ պարունակում է հայկական մշակույթի և հոգու մի կտոր, և դուք կարող եք համտեսել նույն ուտեստը աշխարհի այլ մասերում, բայց դրանք ոչ մի այլ տեղ չեն լինի այնքան համեղ և չեն ունենա նույն բույրը, ինչ Հայաստանում, քանի որ դրանք չեն ունենա Հայկական ոգի:

Լավաշը հայկական ազգային բարակ հացն է, որը հայտնի դարձավ ամբողջ աշխարհում և ընդգրկվեց ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի ոչ նյութական ժառանգության ցուցակում: Հայաստանի ազգային ուտեստներից են՝ տոլման, հարիսան, խաշլաման, խորոված ը և այլն:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ինչո՞վ են մեզ հետաքրքրում անցյալի մշակութային արժեքները:**
- **Երբևէ տեսե՞լ եք որևէ հին լուսանկար. ի՞նչ զգացողություններ եք ունեցել:**
- **Ի՞նչն է, ձեր կարծիքով, մշակութային արժեքների մշտապես հետաքրքրական մնալու գաղտնիքը:**

Նոր հասկացություններ

ՅՈՒՆԵՍԿՕ

Դաս 2

ԱՎԱՆԴԱՊԱՏՈՒՄՆԵՐ

Ավանդապատումը դա ժողովրդական բանավոր արձակի տեսակներից է, կարճ պատմություններ տեղային նշանակություն ունեցող դեպքերի ու դեմքերի, առարկաների ու երևույթների մասին:Հետաքրքիր են նաև այն պատմությունները, որոնք մեր բնակավայրերի մասին են: Այդպիսի պատմությունները պարզում են, բացատրում, թե ինչի հետ է կապված մեր բնակավայրի անունը կամ որևէ այլ նշանավոր տեղանվան ծագումը՝ ժայռի, աղբյուրի, ձորի և այլն: Նման պատմությունները անվանում են ավանդություններ, զրույցներ: Ավանդությունները ոչ միայն բացատրում են տեղանունների, անձնանունների ծագումը, այլև պատմում են մեր ժողովրդի կյանքում տեղի ունեցած տարբեր ու հետաքրքիր դեպքերի մասին:

Օրինակ, Զանգեզուրում գտնվող Մթնաձոր վայրի մասին ավանդությունը մեզ հետաքրքիր տեղեկություն է տալիս, թե ինչպես է առաջացել այդ տեղանունը:

Մթնաձոր

Ժամանակին մի գեղեցիկ աղջիկ է եղել: Ասում են, որ երբ նա ծիծաղել է՝ չորս կողմը վարդեր ու ծաղիկներ են բացվել, իսկ երբ լաց է եղել՝ անձրև է եկել: Դևերը գողացել են նրան ու տարել ձորի ամենամութ տեղը, ուր երբեք արևի լույս չի ընկնում և չկա ոչ մի կենդանի շունչ: Աղջիկը սկսել է լաց լինել: Ասում են նաև, թե մինչև հիմա էլ կա այդ աղջիկը: Նա միշտ լաց է լինում, դրա համար էլ Մթնաձորում շարունակ թուխպ ու անձրև է լինում: Մեկ-մեկ էլ, երբ եղանակը պարզվում է, ասում են, թե աղջիկը քնի մեջ ծիծաղում է:

Ապարան

Ավանդությունը պատմում է, որ Արագածի չորս գագաթներին, առանց պարանի (անպարան) կախված է Գրիգոր Լուսավորչի արտասուքներով լի կանթեղը:

Այդ կանթեղը մշտավառ է, երբեք չի հանգչում: Սակայն այն տեսանելի է միայն ազնիվ ու արդար մարդկանց: Անպարան կանթեղի անունով էլ այդ բնակավայրը կոչվել է Անպարան, որ աստիճանաբար դարձել է Ապարան:

Զանգեզուր

Որոտանի ձորում շատ գյուղեր են եղել, ամեն գյուղում էլ մեկ-երկու եկեղեցի: Ամեն առավոտ, երբ հնչել են եկեղեցիների զանգերը, ձորը լցվել է նրանց ձայնով: Լսողներն ասել են. Զանգի ձոր է, զանգի ձոր է: Դրանից հետո բնակավայրի անունը դրել են Զանգեձոր, որն էլ հետագայում դարձել է Զանգեզուր:

Ասում են, որ ներկայիս Արզնիի տարածքում շատ դարեր առաջ ճակատամարտ է տեղի ունեցել Հայոց թագավոր Արա Գեղեցիկի և Ասորեստանի թագուհի Շամիրամի միջև: Այդ ճակատամարտում Արան զոհվում է:Շամիրամը հրամայում է իր զինվորներին գտնել Արայի դիակը: Քանի որ, բացի Շամիրամից, ոչ ոք չէր ճանաչում Արային, զինվորներն իրենց գտած դիակները բերում են, որ նա զննի: Ամեն անգամ նրանք ասում են իրենց թագուհուն. -Ա՛ռ զննի:

Դրանից հետո այդ վայրը սկսեցին կոչել Արզնի:

Լեռներ, լճեր գետեր

Հայոց լեռները հաղթանդամ ու հսկա եղբայրներ են եղել: Ամեն առավոտ վաղ արթնանալիս՝ նրանք սովորություն են ունեցել նախ կապել իրենց գոտիները, հետո միայն բարևել իրար: Բայց երբ եղբայրները ծերանում են, էլ չեն կարողանում վաղ վեր կենալ: Մի օր էլ, ուշ արթնանալով, նրանք մոռանում են կապել գոտիները և, հակառակ սովորության, իրար բարևում են առանց գոտիները կապելու:

Աստված տեսնելով այդ, պատժում է եղբայրներին, նրանք քարանում են, դառնում են լեռներ, գոտիները՝ կանաչ դաշտեր, իսկ արցունքները՝ անմահական աղբյուրներ:

Մասիսն ու Արագածը շատ սիրով քույրեր են լինում: Այնպես է պատահում, որ մի օր նրանք կռվում են, սոսկալի վիճում, մեկն ասում է.

– Ես եմ լավը, քեզանից էլ բարձր:

Մյուսն ասում է.

– Ես քեզանից էլ լավն եմ, քեզանից էլ մեծ ու բարձր:

Վեճի ժամանակ վրա է հասնում Մարութա սարը, փորձում է քույրերին հաշտեցնել, բայց չի կարողանում: Նա վրդովված հեռանալով, անիծում է քույրերին, որ նրանք իրարից բաժանվեն և երբեք իրար չհանդիպեն: Մասիսը դառնում, անիծում է Արագածին, որ ամբողջ տարին վիշտը նրա սրտից դուրս չգա, արցունքներն էլ աչքերից չպակասեն: Արագածն էլ հետ չի մնում, իր հերթին անիծում է Մասիսին, որ մարդիկ չկարողանան բարձրանալ Մասիսի գագաթը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Այս ավանդապատումներից որ՞ն ավելի շատ ձեզ դուր եկավ:**
- **Օգտվելով լրացուցիչ տեղեկություններից գտիր այլ ավանդապատում կամ ստեղծիր ինքդ:**
- **Ձեր բնակավայրի մասին ի՞նչ պատմություն գիտես:**

Նոր հասկացություններ

Զանգեզուր, Մթնաձոր, Ապարան

Գործնական աշխատանք

Տանը տատիկներից և պապիկներից, ծնողներից պարզում եք իրենց արմատները՝ որտե՞ղ են ծնվել, իրենց որտեղացի են համարում: Կարող եք պատրաստել հետաքրքիր տեսանյութ:

Հղումներ

http://armenianhouse.org/harutyunyan/armenian-myths-legends.html

Դաս 3

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ ՏՈՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ի՞նչ է տոնը

Տոնը անհատի կամ ժողովրդի կյանքում տեղի ունեցած կարևոր որևէ իրադարձության հանդիսավոր նշումն է:

Հայոց ազգային տոները տարբեր ժամանակներում տարբեր դրսևորումներ և վերաիմաստավորումներ են ունեցել: Սակայն կան տոներ, որոնց արմատներն այնքան խորն են եղել ժողովրդի ինքնագիտակցության մեջ, որ ժամանակի ընթացքում չեն մարել: Հայկական մշակույթը հնուց ի վեր, մինչ օրս էլ, աչքի է ընկնում իր բազմաթիվ և յուրօրինակ ազգային տոներով:

Մարդիկ, սովորաբար, ամեն տարի բարեկամների և հարազատների հետ տոնում են իրենց ծննդյան օրը: Կան նաև պետական տոներ, օրինակ՝ Անկախության տոնը, Սահմանադրության տոնը,Հաղթանակի տոնը և այլն:

Եկեղեցին նույնպես ունի իր տոները՝ Սուրբ Ծնունդ, Սուրբ Հարություն և այլն:

Պետական և եկեղեցական տոները կատարվում են շքեղ հանդիսություններով, արարողություններով և տարբեր միջոցառումներով: Սակայն տոների նպատակը միայն հանդիսություններ կազմակերպելը չէ: Տոներն ունեն և՛

ուսուցողական, և՛ դաստիարակչական նշանակություն: Յուրաքանչյուր տոն ունի իր խորհուրդը, իմաստն ու նշանակությունը, պատգամը, ավանդությունը:

Հայոց եկեղեցին տարվա օրերը բաժանել է 3 հիմնական խմբերի՝ տերունական, սրբերի հիշատակությունների և պահքի օրեր: Տոները լինում են անշարժ և շարժական: Անշարժ տոները միշտ նշվում են տարվա նույն օրը՝ անկախ նրանից, թե այդ օրը շաբաթվա ո՞ր օրն է: Շարժական տոներն ամեն տարի նշվում են տարբեր օրերի:

Տերունական տոներ

Տերունական նշանակում է Տիրոջը, այսինքն՝ Հիսուսին նվիրված: Մարիամ Աստվածածնին, խաչին ու եկեղեցուն նվիրված տոները և տերունական են անվանվում: Տերունական տոներ են նաև բոլոր կիրակիները: Տերունական տոներից հինգը կոչվում են տաղավար տոներ: Դրանք են՝ Սուրբ Ծնունդ, Սուրբ Հարություն (Ս. Զատիկ), Պայծառակերպություն, Սուրբ Աստվածածնի վերափոխում և Խաչվերաց:

Սրբերին նվիրված տոներ: Պահքի օրեր

Տոների մյուս խումբը նվիրված է սրբերին, այսինքն՝ այն անձանց, ովքեր սուրբ են հռչակվել եկեղեցու կողմից: Եկեղեցին սուրբ է անվանում առաքինի, ազնիվ, քրիստոնեական հավատին իրենց ողջ կյանքը նվիրած, եկեղեցուն և ժողովդին մեծ ծառայություններ մատուցած անձանց: Այդպիսի տոներից են,օրինակ՝Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի, Սուրբ Վարդանանց, Սուրբ Թարգմանչաց, Սուրբ Սարգսի տոները և այլն:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ի՞նչ է նշանակում տոն:**
- **Քանի խմբի են բաժանվում Հայոց եկեղեցու տոները: Թվարե՛ք դրանք:**
- **Ինչո՞վ են տարբերվում շարժական և անշարժ տոները:**
- **Ո՞ր տոներն են կոչվում տերունական:**
- **Որոնք են կոչվում տաղավար տոներ: Թվարե՛ք դրանք:**
- **Ի՞նչ է նշանակում պահք:**

Նոր հասկացություններ

Տոն, տերունական, տաղավար և սրբերին նվիրված տոներ, պահք:

Դաս 4

Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնը: Վարդավառ: Մարիամ Աստվածածնի վերափոխման տոն: Խաղողօրհնեք

Հիսուս Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնի իմաստը

Հիսուս Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնը, որը հայտնի է նաև Վարդավառ անունով, Հայոց եկեղեցու հինգ տաղավար տոներից է: Պայծառակերպություն նշանակում է պայծառ կերպարանք, պայծառ տեսք ունենալ: Նոր Կտակարանում գրված է, որ Քրիստոս, Հովհաննես, Հակոբոս և Պետրոս առաքյալների հետ բարձրանում է Թաբոր լեռը: Այստեղ Հիսուս աղոթում է, որից հետո Նրա դեմքը սկսում է փայլել Արեգակի նման, իսկ զգեստները սպիտակում են լույսի պես: Պայծառակերպվելով՝ Քրիստոս ոչ միայն հայտնում է Իր Աստծու Որդի լինելը, այլև ցանկանում է ասել, որ այդ պես պայծառ և լուսավոր կլինեն բոլոր արդար ու ազնիվ մարդիկ:

Հիսուս Քրիստոսի Պայծառակերպության Տոնակատարությունը

Վարդավառի տոնին մեծ ու փոքր, տղամարդ ու կին կժերով, սափորներով և դույլերով իրար վրա ջուր են լցնում: Ասում են, որ ջրային այս խաղերը սկսվել են դեռ ջրհեղեղի ժամանակներից: Հնում այս տոնին ծաղիկներ էին հավաքում, փնջեր կազմում և միմյանց նվիրում: Ամենից պայծառ, հոտավետ ու գեղեցիկ ծաղիկը վարդն է: Այն համարվում է ծաղիկների թագուհին և, ի պատիվ վարդի, տոնը անվանել են Վարդավառ: Տոնին նվիրված բազմաթիվ ժողովրդական երգեր կան: Երգերից մեկում ասվում է. «Վարդն է բացվել Վարդավառի կիրակին»: Հայոց եկեղեցին Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնը կամ Վարդավառը տոնում է հունիսի 28-ից օգոստոսի 1-ն ընկած ժամանակահատվածում:

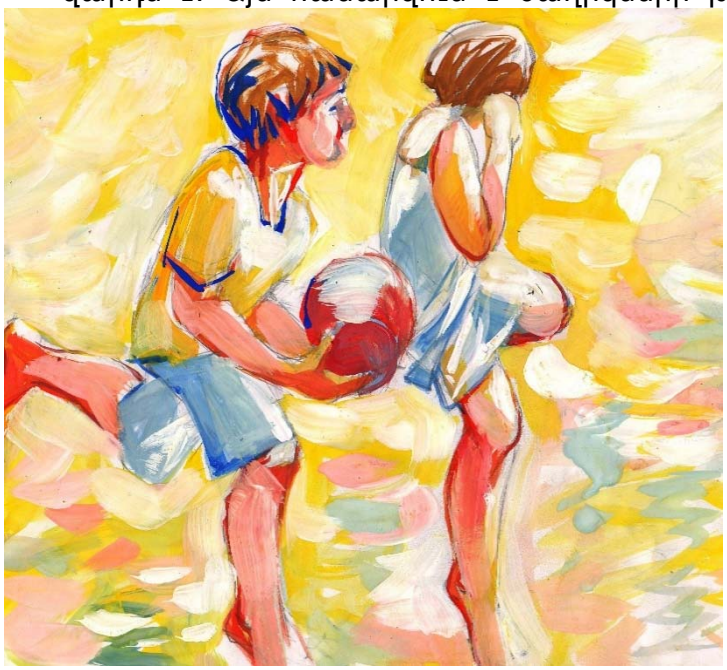

Խաղողօրհնեք

Երբ Նոյն իջավ Արարատի գագաթից, նրա առջև բացվեց մի հիասքանչ դաշտ: Այստեղ նա տնկեց խաղողի առաջին որթատունկը: Աստվածաշունչն այսպես է ներկայացնում խաղողագործության սկիզբը Հայոց աշխարհում: Խաղողի նշանակությունը մեր ժողովրդի կյանքում այնքան մեծ է, որ նոր հասած խաղողը թույլատրվում է ուտել միայն եկեղեցում օրհնելուց հետո: Խաղողի օրհնությունը տեղի է ունենում Մարիամ Աստվածածնի վերափոխման տոնի ժամանակ:

Ինչու է կոչվում Վերափոխման տոն

Խաչի վրա Հիսուս Քրիստոս Հովհաննես առաքյալի խնամքին է հանձնում մորը՝ Մարիամ Աստվա ծածնին: Ըստ ավանդության՝ Քրիստոսի խաչե լությունից հետո Մարիամը ապրում է ևս տասնհինգ տարի: Այդ տարիների ընթացքում նա Հիսուսին չընդունողների կողմից են թարկվում է սազում հա լածանքների: Մի օր նրան հայտնվում է Գաբրիել հրեշտակը, որ տարիներ առաջ ավետել էր Հիսուսի ծննդյան մասին: Իսկ այժմ եկել էր հայտնելու, որ շուտով կավարտվի Մարիամի երկրային կյանքը: Լսելով այս մասին՝ Մարիամը վերջին անգամ ելնում է Ձիթենյաց լեռը, ապա վերադառնում տուն: Առաքյալները գալիս են Մարիամին հրաժեշտ տալու, որոնց ներկա յու թյամբ էլ նա մահանում է: Առաքյալներից Բարդուղիմեոսը ուշանում է հուղարկավորությունից: Նրան մխիթարելու համար որոշում են բացել գերեզմանը, որը

գտնվում էր քարայրում: Երբ բացում են, տեսնում են, որ այն դատարկ է: Առաքյալ-ները հասկանում են, որ Մարիամը նույնպես երկինք է բարձրացել: Եկեղեցին Մարիամի երկրային կյանքի վախճանը ան վանում է վերափոխում բառով, որը նշանակում է վեր փոխվել, վեր փոխադրվել: Վերա փոխու մը Հա յոց եկե ղե ցու տա ղա վար հինգ տո նե րից է: Այն շարժական է և նշվում է օգոստոսի 15-ի մոտակա կիրակի օրը:

Տոնակատարությունները

Վերափոխման տոնին եկեղեցում կատարվում է նաև խաղողի օրհնությունը, որից հետո է միայն թույլատրվում խաղող ուտել: Քրիստոս իրեն համեմատում էր խաղողի վազ ի՝ որթատունկի հետ: Խաղողից է պատրաստվում նաև գինին: Քրիստոս, Խորհրդավոր (Վերջին) ընթրիքի ժամանակ գինին տալով աշակերտնե-րին, ասաց. «Այս է իմ արյունը»: Ահա թե ինչու Հայոց եկեղեցին, օրհնելով խաղողը, խաղողի միջոցով օրհնում է տարվա ամբողջ բերքը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ե՞րբ է նշվում Վերափոխման տոնը:**
- **Ո՞վ է խաղողագործության սկզբնավորողը Հայոց երկրում:**
- **Եկեղեցական ո՞ր տոնի հետ է համընկնում Խաղող օրհնեքը:**
- **Ինչո՞ւ է տոնը կոչվում Պայծառակերպություն:**
- **Ո՞րն է տոնի իմաստը:**
- **Ի՞նչ է նշանակում Վարդավառ:**
- **Ինչպե՞ս է ընթանում տոնակատարությունը:**
- **Ե՞րբ է նշվում Մարիամ Աստվածածնի վերափոխման տոնը:**

Նոր հասկացություններ

Պայծառակերպություն, Վարդավառ, Մարիամ Աստվածածնի վերափոխման:

https://www.facebook.com/bardzunk/videos/173715038007812

Դաս 5

Սուրբ խաչ կամ խաչվերաց

Եթե մեծահասակներին հարցնեք, թե սեպտեմբրի կեսերին ի՞նչ հայտնի տոն կա, նրանք կասեն, որ դա Խաչվերաց կամ Սուրբ Խաչի տոնն է:

Տոնի իմաստը

Խաչվերաց նշանակում է խաչը վեր բարձրացնել: Տոնը նվիրված է երկու կարևոր իրադարձությունների: Քրիստոսի համբարձումից հետո Հակոբոս առաքյալը Երուսաղեմում մի արարողության ժամնակ Հիսուսի խաչափայտը փառաբանելու համար այն վեր է բարձրանում: Խաչափայտի հետ կապված մյուս կարևոր իրադարձությունը վերաբերում է Հիսուս Քրիստոսի խաչափայտը գերությունից վերադարձնելուն: 614 թ. պարսից Խոսրով թագավորը գրավում է Երուսաղեմը: Նա ավերում և թալանում է քաղաքը՝ իր հետ տանելով նաև Սուրբ Հարություն տաճրում պահվող Քրիստոսի խաչափայտը:

Բյուզանդիայի Հերակլ կայսրը մեծ զորք է հավքում և 631 թ. սեպտեմբերի 14-ին խաչափայտն ազատում գերությունից:

Խաչափայտի ազատագրմանը մասնակցել է նաև հայկական զորքը: Հերակլ կայսրը, զորքով խաչափայտն ազատելու գնալիս, անցնում է նաև Հայաստանի տարածքով: Նրան մեծպես օգնում են հայոց իշխանները և հատկապես Սյունյաց Բյուրեղ իշխանուհին: Երբ Հերակլը թշնամուն հաղթելուց և խաչափայտն ազատելուց հետո ետ է տանում, ի նշան երախտագիտության, այս իշխանուհուն տալիս է Քրիստոսի խաչափայտից մի մասունք (կտոր):

Հաղիսավոր արարողություններով, ի տես ճանապարհին հավաքված ժողովրդի, խաչափայտը վեր բարձրանելով՝ Հերակլը այն վերադարձնում է Երուսաղեմի Սուրբ Հարություն տաճար:

Ի հիշատակ խաչափայտը վեր բարձրացնելու այս երկու իրադարձությունների՝ տոնը կոչվում է Խաչվերաց, այսինքն՝ խաչի վեր բարձրացում:

Տոնակատարությունները

Խաչվերացի տոնին՝ երեկոյան ժամեգությունից հետո, հայկկան եկեղեցիներում խաչը զարդարում են ռեհանով: Զարդարված խաչը հոգևորականներն ու ժողովուրդը դուրս են հանում բակ և պտտեցնում եկեղեցու շուրջը՝ օրհնելով աշխարհի չորս կողմերը: Ռեհանով զարդարված խաչը այսպես հանդիսավորությամբ պտտեցնելը խորհր դանշում է Հայոց աշխարհի ծաղկզարդ դաշտերով ու լեռներով խաչափայտը գերությունից հետ դարձնելը: Խաչվերցը Հայոց եկեղեցու տաղավար հինգ տոներից է և նշվում էսեպտեմբերի 14-ի մոտակա կիրակի օրը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ներկայացրո՛ւ բառացի ի՞նչ է նշանակում խաչվերաց:**
- **Ինչպե՞ս է կատարվում Խաչվերաց տոնի արարողությունը հայկական եկեղեցիներում: Ի՞նչ է այն խորհրդանշում:**
- **Ե՞րբ է նշվում Խաչվերացի տոնը:**

Նոր հասկացություններ

Խաչվերաց, խաչափայտ, մասունք:

Դաս 6

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՏՈՆ

Թարգմանչաց տոն: Ու՞մ է նվիրված տոնը:

Յուրաքանչյուր հայ մարդ՝ մեծահասակ թե դպրոցական, գիտի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի և Ս. Սահակ Պարթևի անունները: Հայ Առաքելական Եկեղեցին նրանց դասել է սրբերի շարքը:

Սուրբ թարգմանիչ են անվանվել նաև նրանց աշակերտներ Եղիշեն, Եզնիկ Կողբացին, Մովսես Խորենացին, Կորյունը,Դավիթ Անհաղթը, Ղազար Փարպեցին, ինչպես նաև Գրիգոր Նարեկացին ու Ներսես Շնորհալին:

Գրերի գյուտը

Հայատանը IV դարի վերջին և V դարի սկզնգտնվում էր դժվարին դրության մեջ: Չկար հայերեն գիր ու գրականություն: Եկեղեցիներում արարողությունները կատարվում էին ժողովրդին անհասկանալի լեզուներով՝ հունարեն կամ ասորերեն: Աստվածաշունչը ևս թարգմանված չէր հայերեն: Այդ ժամանակ Մեսրոպ Մաշտոց վարդապետը, Հայոց Սահակ Պարթև կաթողիկոսը Վռամշապուհ արքան ձեռնարկեցին հայոց գրերի ստեղծման ազգանվեր գործը: 405 թվականին Մեսրոպ Մաշտոցը ստեղծեց հայոց այբուբենը:

Դրանից հետո Սահակ Պարթևն ու Մեսրոպ Մաշտոցը Հայաստանում բացեցին հայալեզու բազմաթիվ դպրոցներ:

Աստվածաշնչի թարգմանությունը

Մաշտոցն ու իր աշակերտները գրերի ստեղծումից անմիջապես հետո կատարեցին հայոց լեզվով առաջին թարգմանությունը: Աստվածաշնչի «Առակներ» գրքից թարգմանված հատվածն սկսվում է «Ճանաչել իմաստությունն ու խրատ» խոսքերով:

Ս. Սահակ Պարթևի և Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի բազմաթիվ աշակերտներ հմտացան թարգմանական գործի մեջ: Իրենց ուսուցիչների հետ նրանք ասորերենից և հունարենից թարգ մանեցին Աստվածաշունչը: Աստվածաշնչի թարգմանությունն այնքան կատարյալ էր, որ նրա որոշ մասերը համարվում են «Թարգմանությունների թագուհի»: Սուրբ թարգմանիչների շնորհիվ Աստվածաշն չի պատվիրան ներն ամրագրվեցին Հայոց հողում: Մեր ժողովրդի համար քրիստոնեությունը դարձավ ազգային նկարագրի անբաժանելի մասը: Թարգմանվեցին անտիկ շրջանի և ժամանակի լավագույն հեղինակների ստեղծագործությունները: Սուրբ թարգմանիչներից

շատերը ձեզ հայտնի են առաջին հերթին որպես պատմիչներ: Նրանք են Պատմահայր Մովսես Խորենացին, Եղիշեն, Կորյունը, Ղազար Փարպեցին: Կարճ ժամանակում Հայաստանում մշակույթն այնպիսի ծաղկում ապրեց, որ այդ ժամանակաշրջանը ստացավ «Ոսկեդար» անվանումը:

Ե՞րբ է տոնը նշվում

Հայ Առաքելական Եկեղեցում Սուրբ թարգմանիչների կամ Թարգմանչաց տոնը սովորաբար նշվում է հոկտեմբեր ամսին: Տոնելով սուրբ թարգմանիչների հիշատակը՝ մենք ձգտում ենք արժանին մատուցել նրանց կատարած մեծ գործին:

Տոնի օրը հազարավոր մարդիկ են հավաքվում Օշական գյուղում և մեծ հանդիսավորությամբ նշում Թարգմանչաց տոնը: Այստեղ է ամփոփված Մեսրոպ Մաշտոցը: Նրա գերեզմանը գտնվում է Ս. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցու խո ռանի տակ: Այն սրբազան ուխտավայր է բոլոր հայերի համար: Օշականում է գտնվում նաև հայոց այբուբենին նվիրված հուշարձանը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ովքե՞ր են Սուրբ թարգմանիչ վարդապետները:**
- **Ե՞րբ է ստեղծվել հայոց այբուբենը:**
- **Ո՞րն է հայատառ առաջին նախադասությունը:**
- **Ինչո՞ւ ենք Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանության որոշ հատվածներ**
- **անվանում «Թարգմանությունների թագուհի»:**
- **Ե՞րբ է նշվում Սուրբ թարգմանիչների տոնը:**
- **Որտե՞ղ է գտնվում Մեսրոպ Մաշտոցի գերեզմանը:**
- **Ի՞նչ նշանավոր հուշարձան կա Օշականում:**

Քննարկամ հարց

- ❖ Ինչո՞ւ էր անհրաժեշտ ստեղծել հայոց այբուբենը և հայերեն թարգմանել Աստվածաշունչը:
- ❖ Ի՞նչ նշանակություն ունեցան գրերի գյուտը և Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանությունը մեր ժողովրդի համար:

Նոր հասկացություններ

Գրերի գյուտ, «Թարգմանությունների թագուհի», Սուրբ թարգմանիչների Թարգմանչաց տոն:

Դաս 7

ԱՎԵՏՄԱՆ ՏՈՆ

Մարիամ Աստվածածնի մոտ է գալիս Աստծու կողմից ուղարկված Գաբրիել հրեշտակը և ավետում է, որ նրանից ծնվելու է Աստծու Որդին՝ մարդկության Փրկիչը: Այս լուրին է նվիրված Ավետման տոնը: Այդպես է կոչվում, որովհետև ավետել նշանակում է ուրախ լուր հայտնել: Ավանդությունը պատմում է, որ այս լուրը Մարիամին հայտնելու ժամանակ Գաբրիել հրեշտակի ձեռքին եղել է դրախտից բերված բրաբիոն ծաղիկը: Ավետումը Հայոց եկեղեցու անշարժ տոներից է. այն միշտ տոնվում է ապրիլի 7-ին: Այս տոնը մեր հանրապետությունում նշվում է նաև պետականորեն՝ որպես Մայրության և գեղեցկության տոն: Այդ օրը տղա մարդիկ իրենց մայրերին, քույրերին, կանանց և աղջիկներին ծաղիկներ են նվիրում:

Սուրբ Ծնունդ

Մարդու կյանքում ամենաուրախ օրերից մեկն իր ծննդյան օրն է: Նույնձևով եկեղեցու ամենաուրախ տոնը Հիսուս Քրիստոսի ծննդյան օրն է: Այդ օրը եկե- ղեցիներում տեղի են ունենում բազմամարդ, հանդիսավոր արարողություն ներ: Մինչև V դարը քրիստոնական բոլոր եկեղեցիները Հիսուսի Ծննդյան և Մկրտության տոնը նշում էին հունվարի 6-ին: Հետագայում որոշ եկեղեցիներ Սուրբ Ծնունդը սկսեցին նշել դեկտեմբերի 25-ին, որպեսզի մարդիկ մոռանան այդ օրերին նշվող հեթանոսական տոնը: Հայոց եկեղեցին հավատարիմ է մնացել հին կարգին և Հիսուսի Ծննդյան տոնը ամեն տարի նշվում է հունվարի 6-ին: Հետևաբար այն պատկանում է անշարժ տոների թվին: Այդ օրը Հայոց եկեղեցին նշում է նաև Հիսուսի Մկրտության տոնը:

Ինչպե՞ս է նշվում Սուրբ Ծննդյան տոնը

Սուրբ Ծննդյան տոնի նախորդ օրը երեկոյան մատուցվում է պատարագ, որը կոչվում է Ճրագալույցի պատարագ: Ճրագալույց նշանակում է ճրագները վառել: Հունվարի 5-ի երեկոյան տեսնում ենք մարկանց, ովքեր վառվող մոմը կամ ճրագը ձեռքներին դուրս են գալիս եկեղեցուց և գնում իրենց տները: Այդ օրը բազմաթիվ քրիստոնյաներ եկեղեցու կանթեղներից մոմ կամ ճրագ են վառում և տանում իրենց տները՝ լուսավորելու ու պատրաստվելու Քրիստոսի Ծննդյան տոնին:

Հաջորդ օրն առավոտյան եկեղեցիներում տեղի է ունենում Ծննդյան Ս. Պատարագ: Պատարագի ընթացքում հնչում է ավետիս՝ «Քրիստոս ծնվեց և հայտնվեց»,

որի պատասխանն է՝ «Ձեզ և մեզ մեծ ավետիս»: Այնուհետև կատարվում է Քրիստոսի մկրտության տոնը՝ ջրօրհնեքի արարողությամբ:

Ջրօրհնեքի արարողության ժամանակ ջրի մեջ իջեցվում է Ս. Խաչը, որը խորհրդանշում է Հորդանան գետում Հիսուս Քրիստոսի մկրտությունը: Այնուհետև ջրի մեջ հեղվում է Ս. Մյուռոնը, որն իր հերթին խորհրդանշում է աղավնու տեսքով Ս. Հոգու իջնելը Հիսուս Քրիստոսի վրա մկրտությունից հետո: Ջրօրհնեքի արարողությունից հետո մյուռոնով օրհնված ջուրը բաժանվում է հավատացյալ ժողովրդին:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ինչո՞ւ է տոնը Ավետում կոչվում: Ե՞րբ է այն նշվում:**
- **Ապրիլի 7-ին ուրիշ ի՞նչ տոն է նշվում:**
- **Հայոց եկեղեցին ե՞րբ է նշում Սուրբ Ծնունդը:**
- **Ե՞րբ է նշում Սուրբ Ծնունդը կաթոլիկ եկեղեցին: Ինչո՞վ է դա բացատրվում:**
- **Ինչպե՞ս է կոչվում Սուրբ Ծննդյան նախորդ օրվա պա տարագը:**

Նոր հասկացություններ

Ավետում, Սուրբ Ծնունդ, ճրագալույց, Ջրօրհնեք, Աստվածահայտնություն:

Դաս 8

ՏՅԱՐԸՆԴԱՌԱՋ

Ինչու՞ է կոչվում Տյառնընդառաջ

Սուրբ Ծննդյան տոներից հետո անհամբերությամբ սպասում ենք ուրախ հանդիսություններով հարուստ փետրվարի 14-ին: Նախորդ օրը երեկոյան սկսվում և հաջորդ օրն ավարտվում է Տյնընդառաջի տոնը, որը ժողովրդի մեջ հայտնի է նաև Տրնդեզ անունով:Տյառնընդառաջ նշանակում է Տիրոջն ընդառաջ: Տոնը նվիրված է քառասնօրյա Հիսուսին տաճար բերելուն: Տոնի իմաստը:Հին ժամանակներում գյություն ուներ մի կարգ, ըստ որի ծնողներն առաջնեկ տղա երեխային քառասուն օրականում տանում էին տաճար:

Հովսեփն ու Մարիամը քառասուն օրական մանուկ Հիսուսին նույն պես տարան տաճար: Այտեղ նրանց ընդառաջ եկավ Սիմեոն անունով մի ծերունի:Սիմեոնն արդար ու ազնիվ մարդ էր: Նոր Կտակարանում գրված է, որ Աստված ընդա ռաջել էր Սիմեոնի խնդրանքին՝ ապրել այն քան, մինչև տեսնի մարդկության Փրկչի ծնունդը: Հիսուսին տեսնելով՝ Սիմեոնը հասկանում է, որ կատարվել է իր խնդրանքը: Սպիտակահեր ծերունին գրկում է մանուկ Հիսուսին և ասում, որ նա փրկություն ու լույս կլինի մարդկանց համար: Նույն այս մաղթանքով ու աղոթքով մանուկ Հիսուսին ընդառաջ է ելնում Աննա մարգարեուհին, որը նույնպես իր կյանքի մեծ մասն ապրել էր տաճարում՝ սպասելով Փրկչին:

Տոնակատարությունը

Արարողությունները եկեղեցում սկսվում են փետրվարի 13-ի երեկոյան ժամեգոթյամբ, որից հետո եկեղեցում ներկա գտնվողները վառվող մոմերով վերադառնում են իրենց տները: Տոնակատարությունները շարունակ վում են տների բակերում, որ տեղեկեղեցուց բերված կրակով խարույկներ են վառում: Դրանք ասես ցրում են ձմռան ցուրտն ու մթությունը և ավետում գարնան գալուստը: Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրհնությամբ Տյառնընդառաջը հաստատվել է իբրև նորապսակների և նորակազմ ընտանիքների օրհնության օր:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ինչո՞ւ է տոնը կոչվում Տյառնընդառաջ:**
- **Ե՞րբ է այն նշվում:**
- **Ո՞վ ընդառաջ գնաց մանուկ Հիսուսին:**

Քննարկման հարց

Նկարագրե՛ք, թե ինչպես է ձեզ մոտ նշվում Տյառնընդառաջի տոնը:

Նոր հասկացություններ

Տյառնընդառաջ, Սիմեոն, մարգարեուհի

Դաս 9

ԲՈՒՆ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ և ՄԵԾ ՊԱՀՔ

Ի՞նչ է նշանակում Բարեկենդան

Ձեզանից շատերն են կարդացել Հովհաննես Թումանյանի «Բարեկենդանը» հեքիաթը և հիշում են, թե ինչպես տանտիրուհին յուղն ու բրինձը տալիս է տան մոտով անցնող մի պատահական ճամփորդի: Այդ ի՞նչ յուղ ու բրինձ էր, և ինչո՞ւ էր տան տերն այն բերել՝ ասելով, թե Բարեկենդանի համար է: Տանտիրուհին չէր սխավի և նման տխուր ու ծիծաղելի վիճակի մեջ չէր ընկնի, եթե իմանար Բարեկենդանի մասին: Բարեկենդան բառը կազմված է «բարի» ու «կենդանություն» բառերից և գրաբարում նշանակել է ուրախություն: Բարեկենդանին մարդիկ իրար հյուր են գնում կամ ամբողջ ընտանիքով հավաքվում տոնական սեղանների մոտ և ուրախանում: Այս տոնի գլխավոր ուտելիքը յուղով փլավն է: Այս փլավի համար էր Թումանյանի հերոսը յուղ ու բրինձ բերել: Բուն Բարեկենդանը միշտ տոնվում է կիրակի օրը և ավարտվում նույն օրը երեկոյան: Հաջորդ երկուշաբթի առավոտից սկսվում է Մեծ պահքը: Բոլոր մեծ տոներին նախորդող կիրակին կոչվում է Բարեկենդան, իսկ Մեծ պահքին նախորդող կիրակին, մյուսներից տարբերելու համար, կոչվում է Բուն Բարեկենդան:

Մեծ պահք, կամ ինչու են պաս պահում

Երբեմն մեր ընկերներից կամ հարազատներից, իսկ ավելի հաճախ տատիկներից ու պապիկներից ժամանակ առ ժամանակ լսում ենք հետևյալ խոսքերը. «Մի՛ս չեմ ուտում, պասի մեջ եմ», կամ «Յուղոտ ոչինչ չառջարկես, պաս եմ պահում»: Ի՞նչն է պատճառը, որ նրանք կենդանական ծագում ունեցող կերակուրներից հրաժարվում են:

Եկեղեցին բացատրում է, որ Մեծ պահքն ունի հոգևոր և մարմնական (նյութական) իմաստ: Հոգևոր իմաստով՝ մարդիկ, պահք պահելով, ապաշխարում են, այսինքն՝ զղջում են իրենց գործած մեղքերի համար: Մարմնական իմաստով՝ նրանք մարմինը մաքրում նյութերից, հաճախ նաև հրաժարվում իրենց նախասիրած կերակուրներից ու խորտիկներից: Պահքի կարևոր լինելը մարդկանց ցույց է տվել

Քրիստոսը: Նա անապատում 40 օր պահքի մեջ է անցկացրել: Մարդիկ Հիսուս Քրիստոսի օրինակով են պահում Մեծ պահքը: Մեծ պահքի 40 օրերից հետո սկսվում է Ձատկին նախորդող շաբաթը՝ Ավագ շաբաթը, որի ընթացքում մարդիկ նույնպես պահք են պահում: Մեծ պահքն ավարտվում է Ձատիկի՝ Քրիստոսի Հարության ուրախ տոնով:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ի՞նչ է նշանակում Բարեկենդան:**
- **Ինչպե՞ս են տոնում Բարեկենդանը:**
- **Ինչո՞ւ է քրիստոնյան պաս պահում:**
- **Ո՞ր տոնին է հետևում Մեծ պահքը: Որքա՞ն է տևում այն:**
- **Ի՞նչ կերակուրներից են հրաժարվում պահքի ժամանակ:**
- **Ժողովրդին սիրելի ո՞ր տոնն է անմիջապես հաջորդում Մեծ պահքին:**

Նոր հասկացություններ

Բարեկենդան, Մեծ պահք, Ավագ շաբաթ:

Դաս 10

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Տոնի իմաստը

Եթե Զատկին նախորդող կիրակի օրը գնաք եկեղեցի, ապա կտեսնեք, որ այն զարդարված է բարդու կամ ուռենու ճյուղերով: Խաչվելուց և հարություն առնելուց առաջ Հիսուս Քրիստոսը վերջին անգամ գնաց Երուսաղեմ: Քաղաք մտնող Հիսուսին ժողովուրդը դիմավորեց մեծ ուրախությամբ՝ որպեսիր Փրկչի: Շատերը նրա առջև ծառերի ճյուղեր և նույնիսկ իրենց զգեստներն էին փռում: Հին աշխարհում ընդունված էր թագավորների ճանապարհը զարդարել գորգերով, ծաղիկներով: Այս ձևով մարդիկ արտահայտում էին իրենց սերն ու հավատը Քրիստոսի նկատմամբ: Ահա այս իրադարձությանն է նվիրված տոնը, որը կոչվում է Ծաղկազարդ: Ծաղկազարդը Հայոց եկեղեցու շարժական տոներից է և, ինչպես արդեն ասացինք, նշվում է Զատկից մեկ շաբաթ առաջ ընկնող կիրակի օրը:

Տոնակատարությունը

Ծաղկազարդը նաև ժողովրդական ամենասիրված տոներից է: Տոնից առաջ երեկոյան երիտասարդները ուռենու ճյուղեր էին կտրում և բերում եկեղեցի: Վառվող մոմերի պայծառությամբ լուսավորված եկեղեցում քահանան օրհնում էր ճյուղերը, որից հետո դրանք բաժանում էին ներկաներին: Մարդիկ այդ ճյուղերը պահում էին տանը, դնում ամբարների և կարասների մեջ, որպեսզի հիվանդությունները վերանան և տարին առատ լինի բերք ու բարի քով: Ծաղկազարդը շատ էին սիրում հատկապես նորապսակ հարսները: Ամուսնանալուց հետո առաջին անգամ այդ տոնին նրանք գնում էին իրենց հայրական տուն՝ հարազատներին այցելության: Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրհնությամբ Ծաղկազարդիօրը հաստատվել է որպես մանուկների օրհնության օր:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Ծաղկազարդի օրը եկեղեցի մտնելիս ի՞նչն է ուշադրություն գրավում:**
- **Ինչո՞ւ է տոնը կոչվում Ծաղկազարդ:**
- **Ե՞րբ է նշվում Ծաղկազարդը և ո՞ր տոնից առաջ:**
- **Ինչպե՞ս է ժողովուրդը նշում Ծաղկազարդը: Նկարագրե՛ք:**
- **Ինչո՞ւ էր այն սիրելի տոն հատկապես նորապսակ հարսների համար:**

Նոր հասկացություններ

Ծաղկազարդ, Գարեգին Բ

Դաս 11

ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՄ ԶԱՏԻԿ

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ՏՈՆԸ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Սուրբ Հարություն կամ Զատիկ

Այս տոնի նախօրյակին ավարտվում է Մեծ պահքի շրջանը, և սկսվում են Զատիկի կամ Քրիստոսի Սուրբ Հարության տոնի ուրախ նախապատրաստությունները:

Տոնի իմաստը

Վերհիշենք, թե ինչ հանդիսավորությամբ է նշվում Սուրբ Ծնունդը՝ Հիսուս Քրիստոսի ծննդյան տոնը: Սուրբ Ծնունդը և Սուրբ Հարությունը եկեղեցու ամենակարևոր տոներն են: Նոր Կտակարանում ասվում էր, որ խաչելությունից ու մահվանից հետո երրորդ օրը Հիսուս հարություն առավ: Խաչի վրա թափված արյամբ և հարությամբ Քրիստոսը մարդկության առջև բացեց փրկության ճանապարհը: Խաչված Հիսուս Քրիստոսի հարություն առնելը բոլոր քրիստոնյաների համար նույնքան կարևոր է, որ քան ծնունդը: Այդ իսկ պատճառով Սուրբ Ծննդյան և Հարության տոները կատարվում են մեծ հանդիսավորությամբ ու ժողովրդական տոնախմբությամբ:

Տոնակատարությունը

Սուրբ Հարությանը կամ Զատկին նախորդող շաբաթ երեկոյան եկեղեցում կատարվում է Ճրագալույցի պատարագ: Այդ երեկո և հաջորդ օրերին մարդիկ, հանդիպելով իրար, միմյանց են փոխանցում Հարության ավետիսը՝ ասելով՝ «Քրիստոս հարյավ ի մեռելոց» (Քրիստոսը հարություն առավ մահացածներից): Այս խոսքերին հետևում է դիմացինի պատասխանը՝ «Օրհնյալ է հարությունը Քրիստոսի»: Ճրագալույցի պատարագից հետո ամեն մի ընտանիքում պահքի (պասի) ավարտը նշանավորող տոնական սեղան է բացվում: Սեղանի զարդը Զատկի կարմիր ձուն է: Մարդիկ միմյանց տոնի առթիվ կար միր Զատկի ձուն կարմիր

ներկելը խորհրդանշում է խաչի վրա մարդկանց մեղքերի թողության համար Հիսուսի թափած արյունը:

Սուրբ Հարության տոնին առաջներում մատաղ էին անում: Մատաղը բաժանվում էր կիրակի օրը՝ զատկական պատարագից հետո: Այն տրվում էր հատկապես աղքատներին ու կարիքավորներին:

Համբարձման տոնը: Հոգեգալուստ

Համբարձումն եկավ, ծաղկունքը ալվան

Ձուգել են հանդեր նախշուն գորգերով:

Փունջ-փունջ աղջիկներ սարերը ելան

Վիճակ հանելու աշխույժ երգերով:

(Հովհ. Թումանյանի «Անուշ» պոեմից)

Համբարձման տոնի իմաստը

Պոեմում նկարագրված է Համբարձման տոնը: Խաչելությունից հետո հարություն առնելով՝ Հիսուս Քրիստոս երկրում մնաց ևս քառասուն օր: Այդ ընթացքում հանդիպելով առաքյալներին՝ պատվիրում է նրանց գնալ Ձիթենյաց լեռը: Այստեղ Հիսուս օրհնում է առաքյալներին, պատվիրում քարոզել, տարածել քրիստոնեությունը: Այնուհետև Նա համբարձվում, բարձ ռանում է երկինք: Երկրից երկինք Հիսուսի փոխադրվելը Նոր Կտակարանում անվանվում է Համբարձում:

Համբարձման տոնը Հայոց եկեղեցու շարժական տոներից է: Եկեղեցին այն կատարում է Զատկին հաջորդող քառասուներորդ օրը:

Տոնակատարությունները

Համբարձման տոնին նախորդող գիշերը ժողովուրդն անվանում է Համբարձման գիշեր: Այդ օրն աղջիկները ծաղիկներ էին հավաքում և յոթ աղբյուրից ջուր լցնում մի ամանի մեջ: Հավաքված ծաղիկներով փունջ էին կապում և նրանով ծածկում սափորի բերա նը: Գիշերը սափորը դնում էին դրսում, բաց երկնքի ներքո, որ այն ծածկվի Համբարձման գիշերվա ցողով: Առավոտյան աղջիկները տարբեր բանաստեղծական քառյակներ էին գրում և լցնում այս սափորի մեջ: Այնուհետև նրանք հերթով հանում էին և երգաձայն կարդում այդ քառյակներն այն հավատով, թե նրանց մեջ ինչ գրված է,

այդ էլ կիրականանա: Ահա այդ պատճառով դրանք կոչվում են վիճակի երգեր: Այսինքն, իբրև թե քառյակում գրվածն է վիճակված լինելու դրանք հանող աղջիկներին: Երջանիկ ապագայի հույսով վիճակ գցելու այս գեղեցիկ սովորույթը ժողովրդի մեջ հայտնի է «Ձան գյուլում» անունով:

Հոգեգալուստ

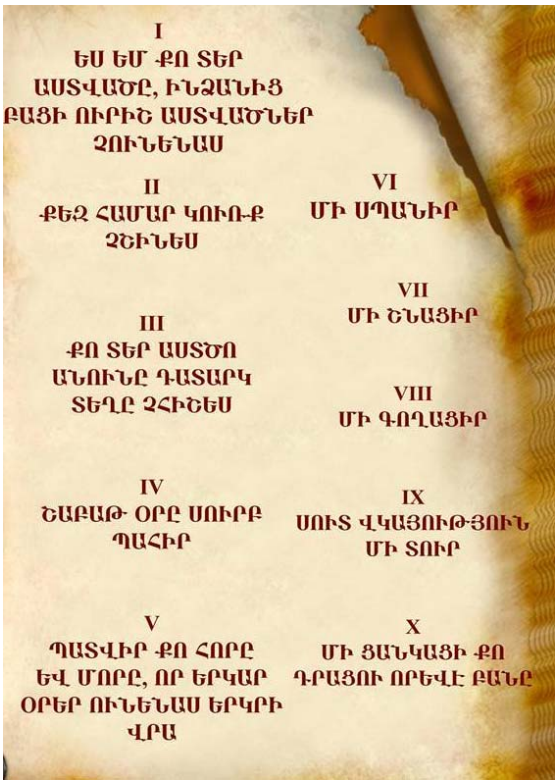

Հոգեգալուստ, քրիստոնեության գլխավոր տոներից՝ նվիրված առաքյալների վրա Սուրբ Հոգու «իջնելու» կրոնական ավանդությանը: Տոնվում է Զատկից 50 օր հետո (վերջինիս շարժականության համապատասխան՝ տատանվում է մայիսի 10-ից հունիսի 13-ը): Հոգեգալուստը Մովսես մարգարեին Աստծո «տասը պատվիրանների» շնորհման հուդայական տոնի քրիստոնեական վերափոխումն է: Պահպանելով հին տոնը՝ եկեղեցին նրան տվեց այլ մեկնաբանում, այդ օրը առաքյալներն Սուրբ Հոգուց ստացան քրիստոնեությունը քարոզելու «մարգարեական շնորհ»: Հոգեգալուստը յուրովի նվիրված է նաև Սուրբ երրորդության (Հայր, Որդի և Սուրբ Հոգի պաշտամունքին): Ներսես Շնորհալի կաթողիկոսի (1166–1173 թթ.) սահմանած կարգի համաձայն՝ Հայոց եկեղեցին Հոգեգալուստը տոնում է մեկ շաբաթ շարունակ:

Հարցեր և առաջադրանքներ Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Սուրբ Ծնունդը և Սուրբ Հարությունը եկեղեցու ամենակարևոր տոներն են: Ինչո՞ւ:**
- **Ուրիշ ինչպե՞ս է կոչվում Սուրբ Հարությունը:**
- **Ե՞րբ և ինչպե՞ս էր սկսվում Զատկի տոնակատարությունը:**
- **Ինչպե՞ս են մարդիկ ողջունում իրար տոնի օրը:**
- **Ի՞նչն է պահքի ավարտը նշանավորող սեղանի զարդը: Ի՞նչ է այն խորհրդանշում:**
- **Բառացի ի՞նչ է նշանակում համբարձվել:**

- **Հարություն առնելուց քանի՞ օր հետո Հիսուս Քրիստոսը համբարձվեց երկինք:**
- **Ո՞ր տոնին է հաջորդում Համբարձման տոնը:**
- **Ինչո՞վ է առանձնանում Համբարձման տոնին նախորդող գիշերը:**
- **Ե՞րբ է նշվում հոգեգալուստի տոնը:**
- **Ո՞ր մարգարեն է հայտնել Աստծո «Տասը պատվիրանների» մասին:**

Դաս 12
Գործնական աշխատանք

Օգտվելով էջ 19-ը նկարից գրի՛ր 10 պատվիրանները, որոնցից կարմիրով նշիր այն պատվիրանները, որոնք դու դժվարանում ես կատարել: Առօրյա կյանքից բե՛ր օրինակներ:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Դաս 13

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏՈՆԵՐԸ

Հայաստանի հանրապետության տարբեր մարզերում և համայնքներում բնակվում են ռուս, եզդի, ասորի, հույն և այլ ազգերի ներկայացուցիչներ:

Ասորիներ

Ասորիների հիմնական ազգային տոներն են՝ Նոր տարի /Հաբ-Նիսան/, որը մեծ շուքով նշվում է ապրիլի 1-ին: «Մարեզ»-ը կրոնական տոն է, որը նշվում է հունիսի 14-ին, իսկ հուլիսի 3-ին նշվում է ասորական եկեղեցու տոնը: Ասորիները, որպես քրիստոնյաներ, նշում են նաև եկեղեցական այլ տոներ՝ Ծաղկազարդ /«Չալու Սուլակա»/, Զատիկ, Աստվածածնի վերափոխման տոն և այլն: Իսկ օգոստոսի 7-ը Օսմանյան Թուրքիայում ցեղասպանության ենթարկված ասորիների հիշատակի օրն է:

Թեև ասորիները Հայաստանում համարվում են ազգային փոքրամասնություն, սակայն այն գյուղերում, որտեղ նրանք ապրում են խիտ խմբերով /այդ թվում՝ նաև Կոտայքի մարզի Արզնի համայնքում/, այնտեղ, ըստ էության, մեծամասնություն են կազմում և ղեկավար դիրք են գրավում Տեղական ինքնակառավարման մարմիններում: Օրինակ՝ Արզնիում համայնքի ղեկավարը և Ավագանու 9 անդամներից 4-ը ասորիներ են: Ազգությամբ ասորի է նաև գյուղի միջնակարգ դպրոցի տնօրենը: Ուշագրավ է, որ մարզի միակ Խորհրդային Միության հերոսը՝ Սերգեյ Սարխոշևը, նույնպես այդ գյուղից է: Արզնի համայնքից է նաև Հայաստանի ասորական «Աթուր» ասոցիացիայի նախագահ, ՀՀ Ազգային Ժողովի պատգամավոր Արսեն Միխայլովը:

Եզդիներ

Եզդիների նշանավոր տոներից մեկն է համարվում Նոր Տարին /Սարսալը/, սուրբ Խդրը և Այլասը: Այս սրբերը ընդունվում են ուրիշ ազգերի կողմից ևս, սակայն յուրաքանչյուրն ունի իր պատկերացումը նրանց մասին: Խդրը և Այլասը հիշատակված են եզդիական սուրբ ձեռագրերում՝ կավլում, ինչպես նաև ժողովրդական լեգենդներում և բանահյուսությունում: Եզդիական պատկերացմամբ՝ Խդրը և Այլասը երկու սուրբ հեծյալներ են՝ սպիտակ ձիու վրա: Նրանց այդպես էլ անվանում են՝ Խդր Նաբի և Խդր Այլաս:

Առաջինը բնութագրվում է որպես երազանքների իրականացման և սիրահարների հովանավոր, երկրորդը՝ ծովի ճանապարհորդների հովանավոր: Այս մասին հիշատակվել է նաև «Ալեքսանդր Մակեդոնացու լեգենդում» ինչպես նաև այլ աղբյուրներում: Եզդիական հարսանիքի առաջին օրը գյուղում 7 գառ է մորթվում, ընդեղենով, մրգերով է զարդարվում է ծառը, որը ավելի ուշ, ըստ ավանդության, ազաբ եղբայրը փողոցով տանելու է փեսայի տուն, ճանապարհին հանդիպած հարևանները փող են տալու, որպեսզի վերջինս հոգա իր ծախսերը: Օրինակ՝ հարսի տանը նա պետք է գնի միասնության խորհուրդ կրող բարձը: Ազաբը ծառը թափ է տալու հարսանքավորների գլխին: Իսկ փեսան երեք կարմիր խնձոր է վերցնում, երկու մասի է բաժանում նետում դեպի հարսը: Փեսան դրանով ամբոխի միջից ցույց է տալիս իր ընտրած էակին:
Մեր ժողովրդի ծանր պահերին միշտ էլ եզդիները Հայաստանն իրենց հայրենիքն համարելով անձնուրաց պայքարել է զենքը ձեռքին:

Հարցեր և առաջադրանքներ

- **Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող ի՞նչ ազգեր գիտեք:**
- **Ասորիների ազգային տոներից որոնք կարող ենք համեմատվել հայկական տոների հետ**
- **Ո՞ր Սրբերին են մեծարում եզդիները իրենց նշանավոր տոնի ժամանակ**
- **Որ ծեսի ժամանակ են եզդիները օգտագործում Զարդարված ծառը:**

Գործնական Առաջադրանք

Լրացուցիչ նյութերից օգտվելով գտի՛ր հետաքրքիր ծեսեր, որոնք հայտնի են Հայաստանում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների սովորույթներում:

Նոր հասկացություններ

Եզդի, ասորի, հույն, Հաբ-Նիսան, Չալու Սուլակա, Արսեն Միխայլովը, Խդրը և Այլասը, Ալեքսանդր Մակեդոնացի, կավլում:

Դաս 14 հետադարձ կապ